

Putin korvaa taloudellisen resurssin ideologisella

Maria Lipman

Ideologiasta on tullut yhä merkittävämpi Venäjän poliittisella kentällä vuonna 2014. Painopisteen siirtyminen on osa Ukrainan poliittisesta kriisistä ja Krimin liittämisestä seurannutta tapahtumaketjua. Tarkoitan ideologia-termillä aineettomia tekijöitä kuten yleistä mielipidettä ohjailevia arvoja, kansallisidentiteetin muodostajia, retoriikkaa, ideoita sekä normeja. ”Valtioideologia” tarkoittaa siten arvoihin liittyviä toimia, joilla Venäjän valtiojohto pyrkii pönkittämään ja legitimoimaan omaa valtaansa.

Vaikka Neuvostoliitosta peräisin olevia piirteitä esiintyy monella elämänalueella entistä enemmän, tämän päivän valtioideologia (jota käytän jatkossa ilman lainausmerkkejä) eroaa kuitenkin neuvostoaajoista selvästi. Se ei rakennu filosofialle tai aatteelliselle auktoriteetille. Toisin kuin kommunistisessa rakenteessa, jossa neuvostovaltion syntyjuurilla, kansallissankareilla ja kansallisella identiteetillä oli omat selkeät kertomuksensa, nykypäivän ideologiassa tällaiset perustekijät ovat hämäriä. Se ei myöskään tarjoa selkeää tulevaisuuden visiota. Vastinetta ei

myöskään löydy NL:n Kommunistisen puolueen keskuskomitealle, joka levittäisi ympäristöönsä ainoita oikeita mielipiteitä kaikesta mahdollisesta auringon alla. Ainoa todellinen ideologinen auktoriteetti on itse asiassa Vladimir Putin, vailla Marxin tai Engelsin taustatukea. Tässä mielessä ja siinä määrin kuin erottelu totalitaarisen ja autoritaarisen systeemin välillä on mielekästä, nykyinen hallinto voi muuttua autoritaarisemmaksi tai jopa diktatoriseksi, mutta sen muuttuminen Neuvostoliiton kaltaiseksi totalitaariseksi valtioksi on tuskin vaihtoehto.

Juan Linzin (1970, 251–283) kuvausta autoritaarisuudesta voi muutamin varauksin soveltaa Venäjään, sillä Venäjällä ei ole yksityiskohtaista valtaideologiaa, mutta sillä on oma mielenmaisemansa. 2000-luvun Venäjällä tämä omaleimainen mielenmaisema, jonka väestön valtaosa hyväksyy ja jakaa intuitiivisesti, sisältää ajatuksen Venäjästä suurvaltana epäystävällisessä ympäristössä. Se käsittää myös ajatukset valtion kaikkivoipaisuudesta, siitä riippuvista kansalaisista sekä ylimmästä johtajasta ainoana vallan lähteenä ja oikean järjestyksen ylläpitäjänä. Lisäksi nykyvenäläiseen mielenmaisemaan kuuluu kansalaisen käsitys alistaisuudesta valtion mielivallalle ja toisaalta luottamuksesta valtion kansallisiin saavutuksiin. Yleinen on myös käsitys siitä, että valta oikeuttaa kaiken ja siitä seuraavasta väistämättömästä epäoikeudenmukaisuudesta sekä ajatus Venäjän erityisestä tiestä, mikä on itsessään ylpeyden aihe, mutta itse asiassa peittää tiedostamattomat epäonnistumisen ja turhautuneisuuden tunteet.

Se, että valtaväestö jakaa tämän mentaliteetin, oli keskeistä Kremlin 2000-luvun hankkeessa, jonka Putinin hallitus toteutti vakiinnuttaakseen laajan yleisön lojaalisuuden ja mukautuvaisuuden ja kansakunnan tilan. Tuon vuosikymmenen aikana vallanpitäjien ideologinen työ ei ollut ylitsevuotavan tungettelevaista, mutta viimeisten muutaman vuoden aikana valtion ideologinen ote on kiristynyt. ”Omaleimaisesta mentaliteetista” on tullut ”hätätilan vaatima konsensus”, joka perustuu ainutlaatuisen laajaan johtajan ja hänen hallintonsa kannatukseen. Tätä voikin verrata piirrettyyn linnoitukseen – se on eristäytyvä, suvaitsematon ja aggressiivinen suhteessa Toiseen.

Presidentiksi tultuaan vuonna 2000 Putin kiirehti tekemään rauhan kommunistisen puolueen kanssa, joka oli ollut ns. sovittamattomassa oppositiossa Boris Jeltsinin kaudella. Sovituseleitä säestivät symboliset teot, kuten Neuvostoliiton kansallishymnin palauttaminen. Tämä taas suututti ne, jotka jakoivat Jeltsinin kommunisminvastaiset kannat, mutta poliittinen vastakkainasettelu lientyi nopeasti, kuten yleensäkin poliittiset intohimot julkisessa kentässä.

Kremlin ideologinen työ noina varhaisina vuosina rajoittui etupäässä Kreml-myönteiseen Yhtenäinen Venäjä -puolueeseen. Vladislav Surkov, puolueasioista vastannut presidentin hallinnon virkamies, keksi käsitteen ”suvereeni demokratia” Yhtenäisen Venäjän ideologiaksi, mutta tätä iskulausetta ei koskaan iskostettu kansaan laajalti. Sen kummemmin Putin kuin Venäjän presidenttinä 2008–2012 toiminut Dmitri Medvedevkään eivät osoittaneet kiinnostusta tähän ideologiseen brändiin.

Puuttuva konsensus

Hallitus myönsi kansakunnan olevan edelleen jakaantunut: ”Meillä ei ole konsensusta viimeaikaisista tapahtumista, kuten Neuvostoliiton hajoamisesta tai ensimmäisistä Neuvostoliiton jälkeisistä vuosista”, Surkov totesi vuonna 2006 (Surkov prizval 2006). Kuusi vuotta myöhemmin Putin kirjoitti kampanja-artikkelissaan sisällissodan edelleen jatkuvan monien ihmisten mielissä.

Toisaalla samana vuonna hän korosti henkisten siteiden riittämättömyyttä (Poslanije Prezidenta 2012). Niinkin äskettäin kuin vuonna 2013 Putin puhui kansallisen yhtenäisyyden rakoilemisesta (Zasedanije 2013). Mutta sen sijaan, että Kreml olisi alkanut rakentaa siltoja näiden kuilujen yli, vallanpitäjät karttoivat kansaa jakavia teemoja ja alkoivat kannustaa laajaa yleisöä olemaan ottamatta kantaa poliittisissa keskusteluissa ja arkojen aiheiden käsittelyssä.

Kremlin projektia 2000-luvulla voidaankin luonnehtia laajaksi demobilisaatioksi, jossa ambivalenssi ja epävarmuus monesta tärkeästä aiheesta yhdistyivät tietyn asteiseen sallivuuteen suhteessa pienempiin ryhmittymiin, jotka eivät tukeneet Kremlä. Liberaaleilla oli näiden ryhmien joukossa erityinen asema. Jeltsinin presidenttikaudella 1990-luvulla liberaalit olivat johtava poliittinen voima. Putin otti nyt selkeästi etäisyyttä edeltäjänsä, ja samoin Kreml alkoi saattaa liberaaleja toistuvasti huonoon valoon väittäen näiden työntävän Venäjää takaisin menneisyyteen – Putinin tarjoamasta vakaudesta takaisin ”90-luvun turbulensseihin”. Toisaalta Putin ei myöskään sanoutunut täysin irti liberaaleista arvoista – ei taloudessa eikä esimerkiksi Stalinin vainojen yksittäisissä tuomioissa. Samalla hän saattoi tosin myös kehua Neuvostoliiton salaista poliisia, kommunistisen terrorin varsinaista toimeenpanijatahoa.

Suhtautuminen länteen oli myös kaksijakoista: länsivastaiset kampanjat toteutettiin vähitellen hiipuvina aaltoina (niiden huippu nähtiin vuoden 2004 Ukrainan Oranssin vallankumouksen aikaan). Samana vuonna kun Kosovo julistautui itsenäiseksi ja Putin piti kiivaan Münchenin-puheensa (Putin 2007), Surkov puhui Venäjän tiedeakatemiassa. Hän aloitti ylistämällä Venäjän erityisroolia ja -tietä, minkä jälkeen hän siirtyi tuomitsemaan varsin tunteenomaiseen sävyyn maan taantumusta. Surkov kuvasi maailmantalouden suurena tehtaan, jossa johtajien, insinöörien ja teknikoiden alapuolella oli Venäjä, jota puheessa symboloivat ”kaupungin laitapuolen likaiset työläiset” (Russkaja polititšeskaja 2007).

Yritykset saada aikaan hyväksyttävä kertomus menneisyydestä eivät olleet kovinkaan johdonmukaisia: Putin on maininnut monta kertaa tarpeen saada aikaan yksi historiankirja Venäjän kouluihin. Kuitenkin vuodesta 2002 vuoteen 2013 kirjojen määrä säilyi muuttumattomana (niitä oli käytössä noin 60). Oli toki olemassa yksi aihe, josta venäläisten enemmistö oli yksimielinen, ja se oli ylpeys toisen maailmansodan (jota Venäjällä kutsutaan suureksi isänmaalliseksi sodaksi) suuresta voitosta. Vuonna 2005 Surkov totesi voiton olevan venäläisen kansallismyytin ainoa kiistämätön pohja (Tšadajev 2006, 44). Niinpä valtiovalta kohdisti voitonpäivän juhlamiseen huomattavia resursseja: juhlallisuudet kasvoivat vuosi vuodelta hienommiksi.

Kautta 2000-luvun Kremlin taktiikka yhteiskunnallisten jakolinjojen hämärtämisestä, yhdistettynä elintason selvään kohoamiseen öljyn kallistumisen siivittämänä, tuotti laajaa tyytyväisyyttä kansan keskuudessa ja äänestäjien tuki oli taattu. Poliitiikka oli näin erotettu kansan ulottumattomiin. Putin alettiin nähdä johtajana, jolle ei ollut tarjolla vaihtoehtoa.

Sillä välin kansallistunteen rakentamisessa epäonnistuttiin surkeasti – edelleenkin ei valinnut yksimielisyyttä kansallisesta alkumyytistä, tai kansallisista juhlapäivistä, tai kansallissankarista, tai yhdenmukaisesta kansallishistoriasta. ”Venäjä ei alkanut vuonna 1917 eikä edes vuonna 1991. Meillä on yhteinen, tuhatvuotinen historia”, Putin totesi vuoden 2012 puheessaan parlamentille (Poslanije Prezidenta 2012).

Mutta epäonnistuttiinko tässä todella? On syytä muistaa, että Kreml ei tähännytkään kansallisen yksimielisyyden synnyttämiseen, vaan sen tehtävänä oli hämärtää yhteiskunnassa vallitsevat mielipide-erot. Putinin oli tärkeää säilyttää toimintavapautensa ja mahdollisuus nopeisiin liikkeisiin, hän ei halunnut sitoutua doktriineihin tai dogmiin. Ideologinen joustavuus liittyi näin suurempaan kaavaan: Putinin hallinto torjui kaikki yritykset rajoittaa sen valtaa – tarkistukset ja tasapainotukset, sitovat sopimukset, lait, normit ja instituutiot.

Vuoden 2011 lopulla suurissa kaupungeissa,

erityisesti Moskovassa, syntyneet joukkomielenosoitukset Putinia vastaan mursivat vallalla olleen kansan yleisen mukautuvaisuuden ilmapiin. Vastauksena tähän valtiovalta hylkäsi aikaisemman taktiikkansa demobilisaatiosta ja vastakkainasettelujen hämärtämisestä yhteiskunnassa ja asetti sen sijaan kansan valtavirran vastakkain koulutetun, ei-neuvostolaisen kansanryhmän kanssa. Varmistaakseen enemmistön tuen Kreml tukeutui ideologisten keinojen yhä aggressiivisempaan käyttöön. Pian talouden kasvun hiipuessä ideologiset keinot kävivät yhä tuntuvammiksi: Kreml korvasi ideologialla kutistuvat taloudelliset resurssinsa.

Modernisaatiodiskurssin ja -politiikan torjuminen

Ukrainan kriisi tehosti entisestään Kremlin ideologista työtä. Vuoden 2013 lopulla aloitettu ensimmäinen propagandakampanja kuvasi Kiovan tapahtumia suuren isänmaallisen sodan symbolisessa kontekstissa: kyseessä oli nyt fasisien, bandiittien, ja uusnatsien uusi hyökkäys ”meidän omiamme” vastaan. Krimin liittäminen oli siten vain kaiku aiemman sodan loistokkaasta voitosta. Se oli nyky-Venäjän voitto, Putinin voitto, joka oli myös paternalismin voittokulkua ja Venäjän presidentin ”lahja” kansakunnalleen: Krimistä tuli osa Venäjää maaliskuussa ilman minkäänlaisia kuluja venäläisille. Liittämistä seurasi isänmaallisuuden vahva nousu, ”Krim on meidän” -henkinen euforia. Putinista tuli jälleen kerran kansakunnan yhdistäjä; tällä kertaa se ei kuitenkaan tapahtunut alamaisia hillitsemällä tai rauhoittelemalla heidät sopeutuvaisiksi, vaan aktiivisella heidät tunteellisella ja aggressiivisella retoriikalla. Tämä isänmaallinen retoriikka sai yli 80 prosenttia venäläisistä kannattamaan Putinin johtajuutta ja loi perustan Putinin vakiintuneelle asemalle uudelleen vahvistuvan Venäjän voitokkaana johtajana.

Kremlin uutta diskurssia hallitsee länsivastaisuus. Ensin mielenosoittajia kuvattiin lännen kätyreiksi, joiden tarkoituksena oli vahingoittaa Venäjää. Sitten syytöstä laajennettiin koskemaan

ulkomaista rahoitusta saavia kansalaisjärjestöjä, lehtimiehiä, kansalaistoimijoita ja poliittisia aktivisteja. Televisiossa käynnistettiin suoranainen ”kansallispettureiden” ja ”viidennen kolonnan” noitavaino. Kampanja ei nyt enää ollutkaan pelkästään retorinen: pikavauhtia hyväksyttiin myös monia uusia lakeja, joiden tarkoituksena oli suojella venäläistä kansaa läntisiltä vaikutteilta; muun muassa venäläisten lasten länsimaiset adoptiot kieltävä laki hyväksyttiin, lukiolaisten vaihto-ohjelma Amerikan ja Venäjän välillä lakkautettiin, ulkomaisia omistuksia venäläisissä tiedotusvälineissä rajoitettiin jyrkästi, ja ulkomaisiin liiketoimiin käytettyjä varoja pyrittiin kotiuttamaan. Ukrainan kriisi kuvattiin lännen operaationa, joka kohdistui Venäjää vastaan.

Vielä kaksi vuotta sitten pyrkimys modernisaatioon oli Venäjän tulevaisuuden vahva visio. Ensimmäisen presidenttikautensa alussa Putin puhui Portugalin modernisaatiotason saavuttamisesta. Seuraavina vuosina sana esiintyi hänen puheissaan säännöllisesti. Modernisaatio olikin tandem-johtoisen Venäjän hallinnon mantra, ja se leimasi erityisen voimakkaasti Medvedevin presidenttikautta 2008–2012. Vuonna 2014 Kremlin politiikka muuttui eristäytyväksi ja se torjui lännen modernisaation mallina. Tämä ideologinen muutos ei tarjoa mitään tulevaisuudennäkymää ohjenuoraksi.

Putin on aika ajoin puhunut lännestä Venäjään negatiivisesti suhtautuvana kilpailijana tai voimana, joka uhkaa Venäjää, mutta vuonna 2013 tähän kritiikkiin ilmestyi uusi motiivi: länsi tuomittiin nyt moraalisesta rappiosta ja dekadenssista, kristillisten arvojen hylkäämisestä ja Jumalan asettamisesta samalle tasolle Saatanan kanssa (Zasedanije 2013; Poslanije 2013). Kreml on nyt hylännyt lännen modernisaation mallina ja ottanut kurssin kohti eristäytymistä. Perinteisiin vetoamaan pyrkivän kielenkäytön rinnalle on noussut joukko uusia lakeja, kuten surullisen kuuluisa homopropagandan kieltävä laki, laki alatyylisyyksiä vastaan mediassa ja normi, joka rankaisee uskontoa harjoittavien tunteita loukkaavia. Venäjän hallinto ei enää ole 2000-luvun tapaan etäällä kansalaisten elä-

mästä pysyttelevä hallitus. Ensimmäistä kertaa kommunismin romahtamisen jälkeen hallinto sekaantuu asioihin, jotka koskevat perhettä, seksuaalista suuntautumista, uskontoa, opetus-sisältöjä, taidetta ja kulttuuria.

Yhtenäisen kuvan muodostaminen menneisyydestä ei enää ole retoriikkaa tai pelkkä aikomus. Uusi laki kieltää kritisoimasta punaisen armeijan toimia suuren isänmaallisen sodan aikana millään tavoin. Putin tilasi kouluihin yhdenmukaisen historianopetuksen oppisisällön, jossa ei olisi ”sisäisiä ristiriitaisuuksia ja kaksoismerkityksiä” (Putin: nužny 2013). Tätä oppisisältöä tulisi soveltaa ohjenuorana kaikkiin koulujen historiankirjoihin, ja se valmistettiin ja esiteltiin erityisessä kokouksessa, jossa Putin itse toimi puheenjohtajana. Lokakuussa 2014 ryhmä duuman lakimiehiä laati lakiehdotuksen nimeltä ”Yksi valtio, yksi oppikirja”. Historian oppikirjojen lisäksi aloitteessa edellytettiin myös yhtä ainoaa kirjallisuuden oppikirjaa.

Vallanpitäjät ovat saaneet aikaan menneisyyden kriittistä arviointia kaihtavan ja kaikesta huolimatta tällaiseen toimintaan ryhtyvät tuomitsevan ilmapiirin, mutta yhtenäistä historiallista kertomusta se ei ole edelleenkään pystynyt tuottamaan. ”Olemme jättäneet neuvostoideologian taaksemme... Vuotta 1917 edeltävän Venäjän ihannointi on sekin väärin... Olemme jättäneet taaksemme myös jälkineuvostolaisen ajan... Venäjä on palaamassa itseensä, omaan historiaansa”, Putin luonnehti vuonna 2013 (Zasedanije 2013). Tämä saattaa olla toimivaa poliittista retoriikkaa, mutta historian oppikirja ilman kertomusta on mahdoton. Vuonna 2014 Venäjän valtaapitävät ovat siirtyneet entistä lähemmäksi uusneuvostolaista projektia yhden ainoan totuuden doktriinista; tätä sanomaa levittää sekä televisio että opetuslaitos. Sen kulmakivenä on kertomus Venäjistä suurena voitokkaana valtiona. Venäjän kulttuuriministeri Vladimir Medinski, joka kuuluu Kremlin vahvimpiin tukijoihin, totesi vuonna 2014 hänen ministeriönsä tehtävän olevan kasvattaa nuoret venäläiset voittajiksi (Zadatša 2014). Uusneuvostolainen projekti nojaa mitä suurimmassa määrin neu-

vostosymboleihin, mutta vielä toistaiseksi on epäselvää, kuinka pitkälle tässä ollaan valmiita menemään. Esimerkiksi mitä Leninin suhteen pitäisi tehdä? Putin on todennut (viimeisimmäksi vuoden 2014 ensimmäisen maailmansodan muistojuhlallisuuksien yhteydessä), että bolševikit käyttäytyivät kuin petturit solmiessaan rauhan Saksan kanssa ja vetäytyessään sodasta. Kuitenkin Lenin, joka vuonna 1918 allekirjoitti tuon rauhansopimuksen, lepää yhä mausoleumissaan ja hänen patsaansa koristavat jokaista venäläistä kaupunkia. Yleinen mielipide Leninistä on etupäässä positiivinen: häntä pidetään yhtenä kolmesta tärkeimmästä historiallisesta vaikuttajasta. Siirtäisikö Kreml – inspiroituneena uudesta lähentymisestä Kiinaan – mahdollisesti Kiinan kaltaiseen prosenttiperustaiseen arviointiin ja julistaisi, esimerkiksi, Leninin olleen 70-prosenttisesti hyvä ja 30-prosenttisesti paha? Kuitenkin erotuksena Kiinasta, missä kommunistinen ideologia on sopeutettu uusiin realiteetteihin, Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän ideologiaa luonnehtivat epämääräisyys ja monimerkityksisyys.

Neuvostotyylinen suurvalta vai kansallisvaltio?

Epämääräinen ideologinen tila voi uhata Venäjän jälkineuvostolaista kansallisidentiteettiä. 2000-luvulla Kreml ja erityisesti Putin tasapainottelivat kieli keskellä suuta passiivisen kansallismielisen enemmistön ja etnisten vähemmistöjen välillä. Varovaisuuteen oli syytäkin: lause ”Venäjä venäläisille” sai kasvavat ihmismassat taakseen (yli puolet maan väestöstä vuonna 2013); Pohjois-Kaukasusta pidettiin parhaimmillaankin kulttuurisesti vieraana tai jopa vihamielisenä eikä Venäjään kuuluvana; työperäisiä maahanmuuttajia ei toivotettu tervetulleeksi laajojen piirien toimesta; etnisyyteen liittyviä vihanpurkauksia alkoi esiintyä yhä useammin.

Vuodesta 2012 lähtien Putin on puhunut yhä useammin kansallisuuskysymyksistä, nationalismista, kansallisidentiteetistä, eri väestöryhmien ja kansallisuuksien välisistä suhteista ja niin

edelleen. Hänen retoriikkansa on ollut yleisesti Neuvostoliitosta periytyvää hänen viitatessaan Venäjän kansallisuuksien kirjoon sen suurena voimavarana ja ylpeydenaiheena, kehuessaan niitä Neuvostoliiton käytäntöjä, jotka takasivat eri väestöryhmien välisen rauhan ja valitellesaan sitä, että näistä käytännöistä oli luovuttu. Hän tuomitsi myös ajatuksen venäläisen ”kansallisvaltion rakentamisesta lyhimpänä tienä Venäjän kansan ja valtion tuohon”. Mutta samalla kertaa hän ei kaihda Venäjän kansan ”valtiota muodostavan” roolin korostamista. Muutaman kerran Putin on esiintynyt julkisesti raakoja kansallismielisiä arvoja kannattavien, nahkatakkisten moottoripyöräjengiläisten seurassa. Julkisuudessa esiintyy tällä hetkellä useita venäläisen valtion määritelmiä, joita Kreml ja sille lojaalit tahot levittävät:

- Venäjä erityisenä sivilisaationa (käsite toistuu Putinin puheissa usein). Käsitteen voi ymmärtää samanlaisena ylikansallisena elementtinä kuten ”neuvosto” Neuvostoliitossa.
- Venäjä monia kansoja yhdistävä valtiona. Käsitettä käytettiin jo Neuvostoliiton aikaan ahkerasti. Tänä päivänä tämä merkitsisi myös kansallisvaltiota (Putin on maininnut myös tämän), mutta ei ole ollenkaan selvää mikä tätä kansallisvaltiota yhdistäisi ympäristössä, jossa kansalaisten osallistumista edistäviä valtion instituutioita radikaalisti karsitaan.
- Venäjä ytimeltään euraasialaisena. Tämä on ”pehmeän vallan” kategoriaan kuuluva julistus, Euraasian unionin rakentamisen perusta. Kuitenkin nyt, kun Ukraina on täysin irtautunut tästä projektista Venäjän oman politiikan tuloksena, on koko unionista tullut ongelmallinen hanke.
- Venäjä ei-eurooppalaisena. Negatiivinen, mutta epämääräinen luonnehdinta, jota on toistellut muun muassa kulttuuriministeriö omassa kulttuuripolitiikan konseptissaan.
- Venäjä Bysantin perillisenä. Venäjä on enemmän eurooppalainen kuin itse Eurooppa ja sen tehtävänä on säilyttää todelliset eurooppalaiset arvot, jotka nyky-Eurooppa on unohtanut ja hylännyt.

Krimin liittämistä seuranneessa puheessaan maaliskuussa 2014 Putin viittasi Venäjään ja kaantuneena valtiona (Obráštenije Prezidenta 2014). Tämä luonnehdinta kuulosti uhkaukselta niiden entisten neuvostotasavaltojen mielestä, joissa on huomattavat venäjänkieliset vähemmistöt – tällaisia ovat erityisesti Baltian maat. ”Venäläisen maailman” (*Russki mir*) käsite, joka alun perin lanseerattiin Venäjän pehmeän vallankäytön välineeksi, on saanut nyt hälyttäviä aluelaajennuksiin viittaavia sivumerkityksiä.

Lupaus ”omiemme” suojelemisesta (ks. Zasedanije 2014) ja sitä seurannut Venäjän sekaantuminen Itä-Ukrainan aseelliseen konfliktiin auttoivat Putinia saamaan puolelleen ne nationalistiset piirit, joiden mielestä hän ei aikaisemmin ollut osoittanut tarpeeksi kansallismielisyyttä. Tämä vapautti aiemmin tukahdutetut kansallismieliset energiat.

”Jakaantuneen valtion” retoriikan käyttäminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Putin olisi täysin sitoutunut etnistä venäläisyyttä korostavaan nationalismiin. Maaliskuista Krim-puhetta seuranneina kuukausina Putin palasi tavanomaiseen retoriikkaansa ja korosti Venäjän monista kansallisuuksista koostuvaa luonnetta tai painotti etnisten ryhmien välistä rauhaa. Tasapainottelu rauhallisen suurvaltidentiteetin ja etnisten identiteettien välillä on tullut kuitenkin vaikeammaksi.

Talouden jyrkkä lasku on rajoittanut valtion kykyä omaisuuden uusjakoon ja pakottanut Venäjän johdon tekemään vaikeita politiikka-valintoja. Hallitus on kallistunut mobilisaatio-talouden suuntaan, jossa puolustusmenot ovat kasvaneet huomattavasti sosiaalisten menojen kustannuksella. Tämä poliittinen ratkaisu johti rajoittuneeseen toimintatilaan myös ideologisissa ratkaisuissa. Putinin Venäjä saattoi vielä 2000-luvulla ylpeillä poliittisella vakaudellaan ja kasvavalla kansalaisten varallisuustasolla, mutta nyttemmin tämä tilanne on vaihtunut sotaisaan pökkurointiin ja sisäisten vihollisten rankaamiseen. Välttelevällä ja epämääräisellä ideolo-

gisella diskurssilla oli takanaan joustavuuden etu silloin, kun yhteiskunnallinen tila oli muutoin vakaa ja vallanpitäjillä oli enemmistön hyväksyntä ja tuki. Tässä uudessa, vaativammassa ympäristössä epävarmuudesta voi kuitenkin tulla haitta. Koventunut retoriikka sekä kansallismielisten eliittien ja laajan yleisön taholta nousevat paineet voivat hyvin estää paluun vakaaseen ja rauhalliseen tilaan.

Tämä koskee etenkin valintaa suurvaltidentiteetin/neuvostokansallisuuksien ja kansallisvaltio-Venäjän välillä, millaisen muodon sellainen valtio sitten saattaakaan ottaa. Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto väitti, että itäblokin yhtenäisyys perustui kommunistiseen ideologiaan, joka ylitti etniset erot ja kansalliset rajat. ”Venäläinen maailma”, mikäli Venäjä todellakin pyrkii sen toteuttamaan, tulee väistämättä perustumaan etniseen rakenteeseen, ja tämä on huolestuttava tosiasia. Toinen huolestuttava tekijä on sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus. Sen jälkeen, kun hallitus vuoden 2014 poliittisen täyskäännöksen jälkeen sekaantui talouteen, ei näytä enää epätodennäköiseltä, että vallanpitäjät nostaisivat syntipukeiksi ”voitontavoittelijat” – yrittäjät – hillitäkseen sosiaalisen tyytymättömyyden radikalisoitumista.

Putin ei ehkä halua valita toisaalta etnisesti venäläisten kansalaisten suosimisen ja toisaalta neuvostotyyppisen ”sosialistisen” talouden ja sosiaalipolitiikan välillä, mutta myös epävarmuuden ylläpitäminen sisältää riskin. Jalansijaa saattavat saada radikaalimmat ajatukset, äänet ja voimat, mitkä nekin uhkaisivat Putinin pääasiallista tarkoitusta – valtamonopolin säilyttämistä. Vaihtoehto avoimelle ideologiavalinnalle olisi radikaalimpi muutos kohti sortohallintoa. Nämä kaksi vaihtoehtoa – venäläinen nativismi tai poliittinen sorto – eivät toki sulje pois toisiaan. Toteutuessaan molemmat vaihtoehdot merkitsisivät hirvittävää iskua Venäjän kehitykselle.

Englannista suomentanut Hanna Ruutu.

Lähteet

- Linz, J.J. (1970), An authoritarian regime: Spain. – *Mass Politics*, 251–283.
- Obraštšeniye Prezidenta (2014), Obraštšeniye Prezidenta Rossijskoi Federatsii 18.3.2014. <http://news.kremlin.ru/news/20603/print>
- Poslanije Prezidenta (2012), Poslanije Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 12.12.2012. <http://news.kremlin.ru/news/17118/print>
- Poslanije (2013), Poslanije prezidenta RF Vladimira Putina Federalnomu Sobraniju. – *RG.ru Rossijskaja Gazeta*, 13.12.2013. <http://rg.ru/printable/2013/12/12/poslanie.html>
- Putin, V.V. (2007), Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. – *President of Russia. Diplomacy and External Affairs*. 22.1.2015 http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml
- Putin: nužny (2013), Putin: nužny novyje utšebniki po istorii bez dvojnogo tolkovanija. – *RiaNovosti* 19.2.2013. <http://ria.ru/society/20130219/923705535.html>
- Russkaja političeskaja (2007), Vladislav Surkov. Russkaja političeskaja kultura. Vzgljad iz utopii. – *Intellektualnaja Rossija*. 22.1.2015 http://www.intelros.ru/2007/06/11/vladislav_surkov_russkaja_politicheskaja_kultura_vzgljad_iz_utopii.html
- Surkov prizval (2006), Surkov prizval ”jedinossov” ne ”razevat rot”, ne otdat Rossiju v ruki oligarhov i opravdal reformy Putina. – *newsru.com*, 22.1.2015 <http://newsru.com/russia/03mar2006/surkov.html>
- Tšadajev, Aleksei (2006), *Putin. Ego ideologija*. Moskva: Evropa Publishers.
- Zadatša (2014), Zadatša kulturnoi politiki – vyrastit ”pokolenije pobeditelei”. – *Kommersant.ru* 18.9.2014, <http://kommersant.ru/doc/2569559>
- Zasedanije (2013), Zasedanije meždunarodnogo diskussionnogo kluba ”Valdai”. – *Prezident Rossii*, 22.1.2015 <http://news.kremlin.ru/news/19243>
- Zasedanije (2014), Zasedanije meždunarodnogo diskussionnogo kluba ”Valdai”. – *Prezident Rossii*, 22.1.2015 <http://kremlin.ru/news/46860>